

ԱՌԵՏԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կը հրատարակուի ամէն երեքշաբթի : Տարեկան գինն է 1 1/2, վեց ամսուանը 3/4 մէծիտից, կանխիկ, և հաւոր 30 փարա : Խմբագրութեան և բաժանորդագրութեան վերաբերեալ նամակներ ուղղուելու են առ Մր. Կրիկ, Կ. պոլիս, Ս. մերիգան խան :

ՀԱՏՈՐ 35.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ՄԱՅԻՍ 16. 1882

ՈՒ 20

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաակ մարգարտի : — Կրօնից ազատութիւն ի Բուսիս : — Մարք նպատակաւոր են առողջութեան : — Մկրտութիւն : — Այլապէս : — Պաշտօնէն նամակ : — Տէրտիմ : — Ընկերութիւն երիտասարդաց յիշմէ : — Անմիաբանութիւն ի Բաղէշ : — Յառաջդիմութիւն ի Բողոքական Հայոց Արարիկութիւն : — Քաղաքական լուրեր : — Մտակի գիներ :

ՔՍԱԿ ՄԱՐԳԱՐՏԻ

ԱՐԱՐԱՅԻ մը ժամանակաւ մը լորեցաւ անապատին մէջ : Պաշարն սպառեցաւ, երկու օր պատառ մը հաց չունէր ուտելու, և էր ի վտանգի կորնչելու սովամահ : Անձկութեամբ կը նայէր դէտակն, բայց ի դուր, տեսնել անհուն անապատին մէջ կարաւան մը ճանապարհորդաց՝ անոնցմէ քիչ մը հաց առնելու յուսով : Վերջապէս եկաւ փոքր աղբերակի մը քով, ուր բանակած էր կարաւան մը, ինչպէս յայտնի էր նշաններէն, քանզի կը տեսնուէին վրանի ցիցերու հետք : Մեր սովալը կ'ընկնէր ճանապարհորդը նայեցաւ շուրջ՝ յուսով թերեւս գտնելու մնացորդ ինչ կերակրոյ : Մինչ կը յաճէր այսր անգործ ըլլալով, հանդիպեցաւ կարծր և բոլորակ հասերով լի քսակի մը : Ուրախութեամբ փութաց քակել քսակին բերանը որ կապուած էր, յուսալով գտնել արմաւ կամ կաղին, որովք կարող ըլլար վայր մի յագեցունել իւր քաղցը : Բայց երբ բացաւ քսակը, նետեց զայն գետին՝ գոչելով յուսահատութեամբ, «Մարգարտի ես», և նստաւ աւաղին վրայ սպասելով մահուան :

Մարգարտի արգարեւ պատուական է : Եթէ մարդը գտնուէր քաղաքը, այն քսակն մարգարտի հաւորուստ պիտի ընէր մարդը : Կրնար ընդունիլ այն մարգարտներուն փոխանակ արծաթ և ոսկի բազում, և հարստանալ : Բայց մարգարտին ինչ օգուտ ունէր անապատին մէջ քաղցելոյն : Եթէ տունը լի է մարգարտով և հաց չունի, ոչ ապաքէն կը մեռնի անօթի : Արաբացիին դիտէր մարգարտին զոր գտած՝ արծողութիւնը, յօժար էր սակայն բոլորը տալ փոխանակ կտոր մը հացի : յօժար էր տալ, բայց ուր էր հաց : Այսպէս, թէպէտ հաւորուստ, մատնուած էր ի մահ առ ի չդոյն հացի :

Ոսկի և մարգարտ չեն կարող ինքնին պահել մարմնոյն կենդանութիւնը, եւս առաւել անկարող են յագեցունել հոգին : Քան զմարգարտ սպառուականացոյն է հայն քաղցելոյ, իսկ կենաց հայն՝ եւս աւելի պատուականագոյն : Քրիստոս կ'ըսէ յայտնա-

պէս, «Ես եմ հացն կենաց» : Ինչ յիմարութիւն ջանալ տառապիլ գանձել մեղ այնպիսի բաներ որ չեն կարող կերակրել զմեզ մինչ անօթի ենք, և ոչ վրիկել զմեզ ի մեղաց : «Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն Աստուծոյ և զարգարութիւնն նորա», և ուրիշ ամէն բան համարեցէք դուրսաբերայ : Մեզ ամենուս համար քան զամենայն ինչ կարեւոր է Քրիստոս, մեր հոգւոյն յաւիտեանական կեանքը, իսկ զայն ամենայն որ հարկաւոր են մեզ աստի կենաց համար՝ պիտի ընդունինք անշուշտ Աստուծոյ որ պատրաստ է տալ : «Ինչ օգուտ է մարդուն՝ որ բոլոր աշխարհը վատաբերի, և իր անձը կորսնցնէ» :

Ով որ ըստ աշխարհի հարուստ է ի մահուան, բայց առանց Քրիստոսի աղքատ ըստ հոգւոյ, նման է անապատին Արաբացոյն որ ունէր լի քսակով մարգարտ, բայց եղաւ սովամահ առ ի չդոյն հացի :

ԿՐՕՆԻՅԱԶՏԱՌԹԻՒՆ Ի ՐՈՒՍԻԱ

(Ընտրեն թայմը լրագիրն, ապրիլ 10 թուականով կը հրատարակէ շատ կարեւոր յօդուածի մը թարգմանութիւնը Բեդրսպուրկ հրատարակուած Բուսերէն կոլտ լրագրին մէկ թերթէն : Բարեկամը կրօնական ազատութեան պիտի ուրախանան տեսնելով այն յօդուածէն, թէ կրօնից ազատութեան գաղափարը յառաջդիմութիւն կ'ընէ ի Բուսիս) :

Արգարեւ ողբալի է տեսնել որ Բուսիոյներէն անկարողութիւնները կը սաստկանան, և ժողովրդեան այլապէս աստիճանի մարդոց մէջ յարաբերութեան դժուարութիւնը կ'աւելնայ սա պատճառաւ որ խզի ազատութիւնը դեռ յարգուած չէ այս երկրին մէջ, մանաւանդ թէ չկայ իսկ խզի ազատութիւն, և արգարեւ անհրնար է այս ազատութեան ունենալ կայ և հաստատութիւն այնպիսի երկիր մը ուր միլիոնաւոր անձինք կը մանն աղագային եկեղեցւոյ արձանագրութեան մէջ ի հարկէ միայն, մինչ արգարեւ չեն ճանչնար զիրենք որդի այն եկեղեցւոյն : Այս անպատշաճութիւնը որ երկրին ամէն կողմը, արեւելք, արեւմուտք, հիւսիս և հարաւ, կը տեսնուի, թէ հոգեւոր, թէ աշխարհական իշխանութիւնը կը խանդարէ, և ժողովրդեան առջեւ կ'աղարտէ միայն և միւսին պատիւը և յարգը միանգամայն : Կը զօրացունէ չարքը որուն գէմ կը մաքառի երկ-

րին օրէնքը, և աղագային եկեղեցւոյ ծոցէն կ'անջատէ օրըստօրէ մեծ բաղմութիւն մը : Շատ իրողութիւններ կան որ կը հաստատեն այս տեսութիւնը : Զորօրինակ Հին հաւատացեալը կոչուած միլիոնաւոր մարդիկ կան որ երկրին օրէնքով կ'արգելուին իրենց խզին համեմատ պաշտել իւրենց Աստուծոյ : Բռնի միջոցը, փոխանակ ծառայելու յօդուտ եկեղեցւոյ և տէրութեան, յառաջ կը բերեն պաշտօնական եկեղեցիէն տարբեր դաւանութիւն ունեցողներու մէջ սաստիկ դժգոհութիւն կ'առաւարտութեան դէմ, ինչպէս կը տեսնուի միլիոնաւոր Բուսերէն մէջ որոնք կայսեր անձին դէմ հակառակութիւն բնաւ չունին : Որովհետեւ տարբեր Քրիստոսնից հաւատար իրաւունքները չեն ճանչցուիր, տեսակ տեսակ խառնակութիւններ միշտ պակաս չեն : Այսպէս մօտեցաւ հարկաւոր թաթար ընտանիք Ուֆայի և Խաղանու արեւելեան կողմը՝ դատուեցան Բուսական եկեղեցիէն : Այս թաթարը մկրտուած էին աղագային եկեղեցին, թէպէտ դրեթէ ամէնքը սրտիւ գալտ Մահմետական էին : Հիմա յայտնապէս դարձան իրենց առաջին կրօնը, այսինքն մերթեցին ինչ որ երբէք ընդունած չէին : Երբ այսպիսի դէպք կը պատահին, ինչ ընելու է կառավարութիւնը : Յանդիմանելու, խրատելու է : Հոգեւոր իշխանութիւնն ըրաւ զայս՝ բայց ի դուր : Այսպիսի խնդրոյ մը ստիկանք խառնուելու են : Այս, այսպէս կը պահանջէ իսկ օրէնքը : Բայց ինչ օգուտ տեսնուած է երբէք և կրնայ տեսնուիլ այսպիսի բռնութենէ : Նաև արեւմտեան նահանգին մէջ, այն է Լեհաստան, կայ մեծ բաղմութիւն մը որ ժամանակաւ Յոյն եկեղեցւոյն հետ միացեալ էր դաւանութեամբ : Այս դաւանութիւնը ըստ օրինաց տեղի չունի ի Բուսիս : Լեհաստանի մէջ դադարեցաւ 1839ին, Վիսդուլի նահանգին մէջ 1873ին : Այս Յունադաւաններէն մաս մը պաշտօնական կերպով միացաւ աղագային եկեղեցւոյն հետ, ուրիշ մաս մը եղաւ Հռոմէական խորհրդով Բուսիոյ աղագային եկեղեցւոյ հետ միանալէ : Մըդ, ինչ ընելու է այս վերջիններուն դէմ : միթէ կարելի է ստիկել զանոնք դալ աղագային եկեղեցին, և չերթալ Հռոմէականաց մատուները : Հիմա ուրիշ դժուարութիւն մը ծագած է : Երկրին հարաւային մասին մէջ որ փոքր Բուսիս կը կոչուի, և ուր Մեծին Բուսիոյ կրօնա-

կան բաժանումները չկան, նոր աղանդ մը ելած և արագ արագ կը տարածուի : Այս աղանդաւորը կը կոչուին Միւսուսեանք : Ժողովրդեան ընտիր մասը կը յարի այս աղանդին, որոյ վարդապետութիւնը մեծ աղագայութիւն կ'ընէ զայն ընդունողներուն վրայ : Որովհետեւ ասոնց մեծ մասն աղագային եկեղեցիէն են, օրէնքը կը պահանջէ ստիկել ասոնք դառնալ նորէն աղագային եկեղեցւոյն ծոցը : Այս ընելու համար ոչ ապաքէն հարկ է բռնի միջոցներ դործածել : Այսպիսի միջոցներ դործածուեցան թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական իշխանութեան կողմէն, բայց ի դուր : Նոր աղանդաւորը յաջողեցան կարգել և հաստատել իրենց պաշտաման ձեւը և եղան զօրաւոր և կանոնաւոր ընկերութիւն : Եւ ոչ այդպիսի միայն, այլ և կը արդեն թէ, որովհետեւ իրենց վարդապետութիւնը տարբեր չէ Մըկրտող կոչուած Բողոքական եկեղեցւոյն վարդապետութեանէն որ Բուսիոյ կառավարութեան կողմէն թոյլ տուեալ է, հարկ է որ նաեւ իրենք վաշեկն միւսոյն ազատութիւնը և արատնութիւնները : Այս պահանջման դէմ ինչ ընելու է : Դժուարութիւնն ինչպէս կրնայ յաղթուիլ : Վերջապէս Բուսիոյ մէջ այս կրօնական շփոթութեանց ինչ դարման կրնայ տարուիլ : Ըստ մեզ մի միայն դարման այս է, չնորհել կատարեալ կրօնական ազատութիւն, և չբռնաբարել ամենեւին մարդոց խիղճը : Պէտք է թողուլ հին Բուսական ժամանակին սկզբունքը որուն հետեւեցան Մոսկովը, այն է բռնութեամբ ջանալ պահել աղագային եկեղեցին, և ճանչնալ թէ կրօնքը կը վերաբերի իւրաքանչիւր մարդու խիղճին, և աշխարհական իշխանութիւնը ամենեւին իրաւունք չունի խզի վրայ բռնանալու : Կառավարութեան միջամտութիւնն ի հոգեւորս ոչ միայն ինքնին և շատ պատճառներու համար անպատեհ է, այլ և ընդհանուր փորձը կը ցուցնէ թէ այնպիսի միջամտութենէ վնաս յառաջ եկած է քան օգուտ : Աստիկանութիւնը փոխած է երբէք կամ կրնայ փոխել մարդոց կրօնական համոզումը : Արգարեւ, աղագային եկեղեցին բռնի պահելու ամէն ջանք մեծ վնաս տուած է այն եկեղեցւոյն, քանզի աստիկ ըրած է այն եկեղեցին իրենք գաղափարաւոր և բռնաւոր : Կարծեցուցած է թէ եկեղեցին, չունենալով բարոյական զօրութիւն դրաւելու մարդոց սիրտը, կը դիմէ այնպիսի խիստ և բռնական միջոցներու : Մեր (Բուսիոյ) աղագային եկեղեցին այս արտաքին բռնութեան պատճառաւ կորուսած է նաեւ իւր ներքին հոգեւոր զօրութիւնը, և այս է մահաւանդ քան զայն ամենայն ողբալին : Երբ կառավարութիւնը դադարեցունէ իւր միջամտութիւնն ի հոգեւորս, արդի խառնակութիւնը պիտի

դադարի, և կրօնական յուզմունք պիտի հանդարտին: Սխալ է կարծել թէ, եթէ կառավարութիւնը դադարեցունէ իւր միջամտութիւնն ի նպաստ ազգային եկեղեցւոյն, այս վերջոյն ազգայնութիւնը և իշխանութիւնը կը տկարանայ, և եկեղեցին իբրեւ Ուղղափառ եկեղեցի կը կորսնցնէ իւր բարձր պաշտօնը: Մանաւանդ թէ ազատելով այժմու անկարողութենէն որ յառաջ կուգայ կառավարութեան անմիջապէս ազգայնութիւնն ընելէն, եկեղեցւոյն վրայ իբրեւ կառավարութեան եկեղեցւոյ, պիտի աւանդ նոր կենդանութիւն, և ոյժ տալով հոգեւոր և բարոյական զօրութեան պիտի դադարի երեւնալէ իբրեւ նիւթական իշխանութիւն, և պիտի վարդապետ և ծաղկի իբրեւ ճշմարիտ եկեղեցի Քրիստոսի: Միւս կողմանէ Րուս հաւատացելոյն հոգին ազատելով կրօնական հալածմանէ, պիտի վայելէ հանդարտութիւն և խաղաղութիւն: Եկեղեցին պիտի ըլլայ յաղթական, ոչ թէ օտար և աշխարհային պաշտպանութեամբ, այլ այն զօրութեամբ որ արդուած է անոր եկեղեցւոյ գլխէն և հիմնադրէն Յիսուսէ Քրիստոսէ:

ԾԱՌԱՔ ԵՊԱՍՏՈՍԱՌ ԵՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ

Ծառատունկը շատ կերպով կը նպաստեն առողջութեան: Կորիք կամ անցք կը բանան մօրացեալ ջրոց երկրի խորը թափանցելու, և այսպէս կը մաքրեն երկրին երեսը փաստակար խոնաւութենէ: Խոնաւութիւնն է մին ի գլխաւոր պատճառաց ախտաժեւորութեան: Խոնաւութենէ կը ծնան յօգացաւ, ջրացաւ, հիւսածութիւն, հարբուղի և այլ ևս պէսպէս ախտեր: Խոնաւութիւնը կը նեխեցունէ աղբը, և կու տայ ծնունդ փաստակար և ախտաբեր գոլորշեաց կամ հազերու, և պէսպէս ցաւազարութեանց նշաւակ կ'ընէ մարմինը, ուստի մեծ խնամով զգուշանալ պարտ է խոնաւութենէ: Ծառատունկը, եթէ ըստ պատշաճի տնկուին տանց և բնակութեանց մօտ, կը ծծեն խոնաւութիւնը որ կ'ելլէ երկրէն. բայց եթէ կարի մօտ տնկուին, կը խափանեն արեգական ճառագայթները, չեն տար ազատ մուտ օդոյ, և այնպէս տունը կ'ըլլայ ի հարկէ մութ և խոնաւ: Որպէս զի օգտակար ըլլան ծառատունկը, այնչափ հեռի ըլլալու են տունէն որ լոյս և օդ կարող ըլլան ազատ մուտ գտնել տան մէջ: Եթէ այսպէս տնկուին ծառք, արմատը նոցա կը մտնեն գետին մէջ խոր և կը տարածուին ամէն կողմ: Ուր արմատը կը թափանցեն խոր, կը բացուի ճամբայ ընդ որ ջուրը գետնին երեսին կրնան քամուիլ երթալ երկրի խոռոչները, փոխանակ մնալու երկրին երեսին վրայ դիպեալ մօրացեալ, ինչպէս կը պատահի յաճախ: Ուր որ գետնին տակը կայ այնպիսի քար կամ այնպիսի հող որ ջուրը չի կրնար թափանցել, հոն յայտնի կը տեսնուի թէ ծառերը յատուկ օգուտ ունին խոնաւութիւնը բառնալու:

Ծառք նաեւ ուրիշ կերպով կը նուազեցունեն խոնաւութիւնը երկրին երեսին, այսինքն ծծելով անդադար ջուր որ իբրեւ հիւթ կը թափանցէ մինչեւ ծառին տերեւները, և կը ցնդի յօգս: Մեծանիւտ ծառք, որ իւր տերեւախիտ ոստերով և մեծատարած արմատներով բաւական է բռնել ջրոս արտադար գետին՝ օր ըստ օրէ կը ծծէ գետնէն մեծ քանակութիւն ջրոյ: Հարկաւ ըստ թուոյ ծառոց որ կան գետնին վրայ՝ աւելի կ'ըլլայ նաեւ ծծուած ջրոյն չափը: Ծառերուն տալը մուտ և անց ջրոյ ի ծոց երկրի, և անբաւ ջուր ծծելն իբրեւ հիւթ, կ'օգնէ նաեւ օդոյ առողջարարու-

թեան և կը բառնայ շատ փնտռներ որ կրնային յառաջ գալ ջուրերուն մօրանալէն: Միւս եւս կարեւորագոյն ծառայութիւն է զոր կը մատուցանեն ծառք ի բաց բառնալով աղբը: Տանց մօտ կը գտնուի միշտ ըստ բաւականին աղբ կամ նաւառաւ: Կան տեղիք ուր հողը լեցուած է աղբով, և արեւուն տաքութեան ժամանակ հարկաւ այն նեխեալ նիւթէն կ'ելլեն կը տարածուին օդոյն մէջ փնտաւոր կազեր: Այսպիսի աղաւաղութեան տեղեր կ'աճին մանաւանդ այնպիսի ծառք որ են ի բնէ ոստախիտ և տերեւաշատ: Այլն առատ սնունդ կը մատուցանէ անոնց, և արագ արագ խառնուելով ծառին հիւթին, կը փութացունէ անոր աճումը:

Աղբանոցաց (լաղմ) բոլորովն տընկուած ծառատունկը, թէեւ սակաւ ըլլան, աղբին նեխութիւնը ցրուելու և օդը մաքուր պահելու բնական միջոցներ են: Արմատը ծառոց կը ծծեն աղբին ջրի կամ լոյծ մասը, իսկ տերեւը փնտաւոր գոլորշեաց մի մասը կ'առնուն և և միւս մասը կ'եղծանեն: Ծառատունկոց կարեւորագոյն նպատն յառողջութիւնն է անոնց մաքրիչ և զտիչ ազդեցութիւնն օդոյն վրայ: Օդն անդադար կը լեցուի ածխոյ թթուով զոր յառաջ կը բերեն վառած փայտ և ածուխ, անանոց և անկոց փնտրութեան փոթութիւնը, և չնչաւորաց թոքերը՝ չունչ դուրս տալով: Ածխոյ թթու կոչուած կազն է թոյն մարդոց և ուրիշ չնչաւորաց, իսկ բուսոց և ծառոց համար՝ սնունդ, զոր կը ծծեն կ'առնուն տերեւը և արմատը նոցա: Տերեւը որ կը ծծեն ածխոյ թթուն՝ դուրս կու տան թթուածին, որ է զօրաւոր միջոց մաքրելու օդը՝ ուստի ազդեցութիւնը, այսինքն ի բաց այրելով փնտաւոր հիւթեր: Իսկ թթուածինը կ'առնուն մարդիկ և անասունք օդէն չնչաւութեամբ, և հարկաւոր է ի պահպանութիւն կենաց նոցա: Այս յայտնի է թէ բոյսը և չնչաւորը կենակից կամ համադրը են ի բնէ և նեցուկը իրարու կենաց: Նիւթը որ կ'ելլեն չնչաւորաց թոքերէն՝ սնունդ կը մատուցանեն բուսոց, և թթուածինը զոր դուրս կու տան տերեւը՝ բուն իսկ այն նիւթն է որ կը մաքրէ զարիւն մարդկան և չնչաւորաց: Ուր բնակարանք մարդոց շատ խիտ առ խիտ են, հոն պէտք ծառոց և անկոց կարեւորագոյն է ի մաքրել զօդն, թէպէտ գծախտաբար այնպիսի տեղեր քիչ կը տնկուին ծառք և ծառատունկը: Ծառատունկը ոչ միայն կը բառնան օդէն ածխոյ թթուն, կը բառնան նաեւ վրնաստակար գոլորշին: Ամերիկայի արեւմտեան կողմը քանի մը տեղեր ուր օդը վատառողջ է՝ տեսնուած է յաճախ որ ծառոց գոտի կամ բաւական երկայնածիւք անտառ մը բաւական է արգելել փնտաւոր գոլորշեաց տարածուիլը: Բաւ և կոչուած տեղը որ երկաթուղոյ կայան է Հոմի մօտ՝ անտառ մը կար որ իւր անջրպետ կը կենար գիւղին և անոր հարաւային կողմը գտնուած վատառողջ տեղի մը մէջտեղ: Արդ, անտառը կտրուեցաւ երկաթուղոյն պատճառաւ, և վատառողջ մասին օդն այնուհետեւ վարակեց միւս մասին օդը: Իտալիոյ Մանցիանա կոչուած տեղը գրեթէ բոլորովն ազատ էր վատառողջ օդոյ հիւսնագութիւններէ մինչեւ հովիւք այրեցին ձիթենեաց մերձակայ ծառատանը, և յետոյ այնորիկ սկսան ապականեալ օդոյ հիւսնագութիւնը: Իտալացի հեղինակ մը կը պատմէ թէ Հոմի օդին փնտաւորութիւնը յայտնի աւելցաւ Գրիգորի ԺԳ. ի ժամանակ անտառի մը քննմամբ որ ապաստան եղած էր աւազակաց: Հոմի մօտ երեք Աղբերը կոչուած արքայութեան օդը որ ի վաղուց ճանչցուած էր իբր ապականեալ

յոյժ և տենդոտ՝ մեծապէս փոխուեցաւ յորմէ հետէ սկսան Եւկալիպտոս կոչուած ծառեր տնկուիլ հոն: Նաեւ Ալճէրի, յորմէ հետէ սկսան նոյն տեսակ ծառեր տնկուիլ, ճախիններէ յառաջ եկող մահացու գոլորշիք դադարեցան: Կը կարծուի թէ այն ծառք օգտակար են նախ՝ ծծելով գետնին տաքութիւնը, և երկրորդ՝ տերեւներէն դուրս տալով ածխածին որ կը մաքրէ օդը: Այն ծառերուն յիշեալ օգտակար ազդեցութեան միւս եւս պատճառն է անոնց տերեւներուն ծծել առնուլն ածխոյ թթուն օդէն: Ծառերուն մաքրիչ ազդեցութեան պատճառներն ինչ որ է, փորձով հասկցուած է թէ կարեւոր է անոնց ազդեցութիւնը, և զանոնք բազմադնել և աճեցնելն ամէն աշխատութիւն կ'արժէ: Ծառերէ պաշարեալ տուն, զիւղ կամ քաղաք որոյ փողոցաց երկու կողմերը կան կարգ կարգ ծառոց, ոչ միայն են զեղեցիկ և զուարճալի, այլ և առողջագոյն քան զայն որ չունին այնպիսի փողոցներ: Ծառեր տնկելու սովորութիւնն ընդհանրանալու է:

ՄԿԻՏՈՒԹԻՒՆ

Աւետարեւրի 14 թուոյն մէջ գրինք երկայն նամակ մը ի Պատ. Շիւմանեանէ հանդերձ պատասխանելով առ նա Նամակագիրն ուղղելով մեզ յետոյ աւելի երկայն նամակ մը իբրեւ քննադատութիւն մեր պատասխանոյն՝ կը խնդրէ հրատարակումն Աւետարեւրի մէջ:

Չենք կարծեր թէ մեր ընթերցողաց մեծագոյն մասը կ'ախորժի որ ամբողջ նամակն հրատարակելով մտնենք յայնպիսի մէջ որ չի կրնար վերջ ունենալ: Դիւրին էր պատասխանել այս նամակին բոլոր կէտերուն, բայց լաւ է մեր սրտերը նուիրել օգտակարագոյն նիւթոց:

Յուցնելու համար սակայն թէ քննադատուելէ չենք խորշի, կը դնենք հոս Շիւմանեան պատուելոյն քննադատութեան մաս մը որ մեր պատասխանոյն առաջին կէտին դէմ հերքումն է: Ահա մեր պատասխանին առաջին մասը. « Յիշէ՛ք Գրիգորիոս խաչ հանող իշխանաց և ժողովրդեան զգացումն յերուսաղէմ յորում թեմէն յիսուն օր ետքը: Ենթադրէ՛ք թէ այսօր երուսաղէմի մէջ 5,000 Մահմետական մէկ օրուան մէջ մի միայն քարոզութեամբ դարձան ի Քրիստոնէութիւն: Մի թէ հաւանական է թէ քարոզչին թոյլ պիտի տրուի այնչափ մարդ ընկղմմբ մկրտել հաւատարկաց աւազանի մը մէջ: » Մեր այս առարկութեան տրուած է սա պատասխանը.

« 1. Քրիստոսի երուսաղէմ մտնելու ժամանակ « բոլոր քաղաքը շարժեցաւ » և նախանձով լեցուած Հրէից իշխանները բոլորովն անկարող էին ժողովուրդին ուրախութիւնը զսպելու.

2. Քրիստոսի տաճարը խորագանով մաքրելու ժամանակը, գողերէն և աւազակներէն, դարձեալ չի կար մէկը որ համարձակէր զինքը արգելելու, կամ տաճարին մէջ տողը « Ուսանա՛ Որդոյ Դաւթի » աղաղակը դադարեցնելու.

3. Ժողովուրդին վախէն, խուսմբ մը կ'ախեալ մարդիկ, Յուդան իրենց առաջնորդ լինելու վարձած, միայն զիջեցուն խոր մթութեանը մէջ համարձակեցան երթալ Քրիստոսը բռնելու.

4. Անոր բոլոր աշակերտները ցրուեցան ըլլալէն և ինքը երեւութաբար անօգնական և անզօր տեսնուելով էր, որ քահանայապետները և ծերերը յաղաղեցան զրգուել ժողովուրդը որ Անոր խաչուելը ուզէին.

5. Հրէից իշխանները կարող չեղան համոզել Պիլատոս որ խաչին վրայի գրուածքը փոխէ.

6. Բաւոր երկրին վրայ տիրող երեք ժամու չափ խաւարը, տաճարին վարագու-

րին երկուքի ձեղքուիլը, և իւր աննման մահը, մեծ վախ պատճառեց ամենուն, և մինչեւ անգամ հեթանոսք վկայեցին թէ « Յիւրաի տիկա Որդի Աստուծոյ էր ».

7. Մէկշարժի առաւօտուն երկրաշարժը, քարերուն պատառիլը, շատ սուրբերու յարութիւն առնելը և սուրբ քաղաքը մանկելով շատերուն երեսնալը, պահապաններուն պատմութիւնը, և ճայնը դուրս չհանելու համար անոնց « շատ ստակ » խոստացուիլը, ամէնը փոխան յայտնի կը ցուցնեն Հրէից իշխաններուն մեծ վախով բռնուած վիճակը.

8. Պենտեկոստէի օրուան հրաշալի տեսարանը և հաւատացեալներուն վրայ 5,000 հոգի աւելնալը, նաեւ մեծ վախ ձգեց « ամէն մարդու վրայ », որ յայտնի է նաեւ.

9. Այն մեծ բաղնիքեան « Ամէն օր միաբանութեամբ տաճարը երթալու ետեւէ » ըլլալովին առանց ոչ եւ իցէ հաւատակութեան.

Այս իրողութիւնները յայտնի կը ցուցնեն թէ ո՛րքան անտեղի է ենթադրել թէ « Գրիգորիոս խաչ հանող իշխանաց և ժողովրդեան զգացումն » կրնար արգելել առաքեալները որ Պենտեկոստէի օրուան 5,000 հաւատացեալները հրատարակու չի մկրտին: »

Մեզի զրկուած նամակին այս մասէն գիւրին է տեսնել նամակագիրն իմաստասիրութեան եղանակը և փաստերուն արժէքը: Թող ընթերցողը դատեն թէ նամակագիրն փաստերը զորս մէջ բերինք՝ կը ցուցնեն թէ երուսաղէմի կառավարութիւնը և Հրեայ ժողովուրդը թոյլ տուին 5,000 մարդոց Պենտեկոստէի օրը մտնել հաւատարկաց աւազանները, և կամ առաքեալը համարձակեցան ընկղմել այնչափ բաղնիքիւն այն աւազաններուն մէջ: Մենք չըսինք թէ անկարելի էր այդ, բայց չենք կարծեր թէ հաւանական էր: Թէ առաքեալը այն օրը մկրտեցին հրատարակու 5,000 մարդ՝ այդ ստույգ է. բայց թէ ընկղմելով մկրտեցին՝ այն չէ ստույգ, և ըստ մեզ անհաւանական եւս է:

ԱՅԼԵԻ ԱՅԼԻ

Ամերիկայի արտաքին գործոց պաշտօնեայն թուղթ մը զրկած է Բեդրապուրիկի Ամերիկեան դեսպանին որպէս զի կայսեր ուղադրութիւնն հրաւիրէ Րուսիոյ մէջ Հրէից դէմ գործուած անիրաւութեանց վրայ, յայտնէ կայսեր թէ Ամերիկայի մէջ ինչ զղբանք կը պատճառէ Հրէից դէմ յարուցուած հալածանքն, և խնդրէ կայսերէն իւր իշխանութիւնը գործածել արգելելու համար տալագոյն մէջ այսպիսի հալածանք: Լընտըն Թայմը կ'ըսէ թէ բոլոր եւրոպայ կը միանայ Միացեալ Նահանգաց արտաքին գործոց պաշտօնէին հետ այս բողոքն ընելու:

Կարգադրութիւններ եղած են շարժեալ Հրեայ գաղթականներ զրկել Ամերիկայ: Լընտըն Թայմը կ'ըսէ թէ գաղթականք ժամանակ մը նեղութիւն պիտի կրեն, բայց քիչ ատեն ետքն անոնց վիճակն այնպէս պիտի փոխուի որպէս թէ խաւարէ ի լոյս և գերութենէ յաղաւտութիւն ելած են: Սակայն անկարելի պիտի ըլլայ երկրէն դուրս զրկել Րուսիոյ երեք միլիոն Հրեաները, և եթէ հալածանքը շարունակուի, հետեւանքը շատ գէշ պիտի ըլլայ, քանզի մեծապէս պիտի փնտսէ երկրին վաճառականութեան և արուեստից:

Սըր Ալէյ Լտոն որ շատ տարիներէ հետէ կուտակալ էր Հնդկաստանի Պէնկալ Նահանգին, մօտեւ հրաժարելով իւր պաշտօնէն դարձաւ Անգլիոյ: Կալիֆորնիոյ մեկնելէն առաջ ամէն կարգի մարդիկ միաբանեցան խնջոյք մը տալու անոր: Այս խնջոյքն մէջ կուտակալը յայտարարեց թէ

Պէնիտենցիան հանգանակելու մէջ նոր ծառայողներ , երկարութեամբ եւ ջրանցքներ կը շինուին արագութեամբ , թէ առեւտուրը կ'ընդարձակուի , խաղաղութիւն եւ առատութիւն կը տրուին , ստացուածք ազատուի են , արգելադրութիւն եւ իրաւունք կ'ըլլայ անհատութեամբ , բանտերու մէջ կան հիմա նուազ բանտարկեալներ քան յառաջագոյն , եւ դատարարութիւնն աւելի արագ կը յառաջադիմէ ժողովրդեան մէջ : Պէնիտենցիան բնակիչք կը հաստատեն կուսակալին յայտարարութիւնները , եւ որոշած են կալիֆորնի մէջ մարմարեայ արձան մը կանգնել ի պատիւ նորա : Կալիֆորնի առեւտրական ժողովն ալ որոշած է իւր որակին մէջ կախել կուսակալին կենդանագիրը : Եթէ Պէնիտենցիան կը բաղդատենք գրացի երկրին Պիրմանիոյ վիճակին հետ , ուր թագաւորը կ'ըլլայ վայրագ անգլիկութեամբ , եւ ժողովուրդը շարունակ ահի եւ դողի մէջ է իւր կենաց եւ ընչին համար , դիւրաւ կը ճանչնանք Հնդկաստանի մէջ Անգլիական վարչութեան յարգը : Անգլիական վարչութեան ծախքը մեծ է , բայց այս ծախքն ոչինչ է բաղդատելով այն ծախսը հետ որ յառաջագոյն կ'ըլլային անգլացի իշխանաց զիջութեան եւ ներքին պատերազմներու համար :

ՊԱՆՏՈՒՆԻ ՆԱՄԱԿ

Պաշտօնաւոր Հայ հասարակութիւնն անկէ իւր վեց տարի առաջ վարժարան մը բացած էր Հայ մանկանց եւ պատանեկաց կրթութեան համար , բայց ցաւ է ըսել որ այս տեղի սակաւաթիւ Հայոց մէջ ալ անմիաբանութիւն ինկած եւ վարժարանի բարեկարգութիւնը խանգարուած էր : Ազգայնէրդ ոմանք տեսնելով որ Հայ մանկանց շատեր պիտի սորալուին օտարաց վարժարաններ երթալ , եւ այլ բոլորովին պիտի զրկուին կրթութենէ , ջանացին ուսումնասիր անուամբ ընկերութիւն մը կազմել ազգային վարժարանը միշտ բաց պահելու եւ հետզհետէ աւելի բարեկարգելու նպատակաւ : Այս ընկերութեան շնորհիւ վարժարանը բարեկարգ կերպով կը շարունակէ տարիէ մը հետեւ , եւ աշակերտք կ'ուսանին բաց ուրիշ դասերէ , նաեւ Հայերէն , Անգլիերէն , Գաղիերէն եւ Արաբերէն լեզուներ : Ուսումնասիր ընկերութեան վարժարանին հոգաբարձուք են ընկերութեան կողմէն ընտրուած սա երեք պատուարժան ազգայնէր , այսինքն Պ. Ա. Ղեքսանդր Յ. Աղեքսանդրեանց , Պ. Գաւրիէլ Յ. Թադէւսեանց եւ Պ. Մեքսիմ Յ. Սեթեանց : Այս ազգայնէր անձինք , մանաւանդ Պ. Աղեքսանդր Յ. Աղեքսանդրեանց , ջանք եւ զոհողութիւն չեն զըլանար յօգուտ Հայ մանկուոյն եւ ի պարծանս ազգին , ուստի եւ մեծ շնորհակալութեան արժանի են :

ՅՈՒՍԵՒՄ Յ. ԽԱՉԱՏՈՐԵԱՆՅ

Պաշտօնաւոր , մարտ 8 , 1882

ՏԵՐՍԻՄ

Տէրսիմի սահմաններն են Չորանձագ , Բալու , Բիլի , Երզնկա , Բիւնիս , Ակն եւ Զմիկաձագ : Անցնելով յայնկոյն Եփրատայ բարերեր եւ զուարճալի գաղտնիքներ երբ քայլերդ ուղղես այն լեռներն որ զՉորանձագ եւ զՏէրսիմ մէկմէկ կը զատեն , եւ ակնարկ մը նետես Տէրսիմի վերայ , հոն չես տեսներ հովիտ կամ գաղտ , այլ կը տեսնես բլուրներ , գահավիճ լեռներ , աշարկու ապաւաններ , խիտ խիտ կաղնեայ անտառներ , մութ սյուրեր , ահեղատեսիլ վիհեր , զորհուրելի պատուածքներ , որոց ստի տեսնես ահ ու երկիւղ կը պատճառէ :

Տէրսիմի ամբողջ բնակիչք կը համարուին 70,000 , որք կը բաղկանան քանի մը Բուրք ցեղերէ : Սոցա գլխաւորք երկու

են , Տէրսիմի եւ Եփրատի : Ասոնք ալ իրենց մէջ քանի եւ ինչ տարբեր ցեղերու կը բաժնուին , յորոց ոմանց անուններն են Գաւրիէլեցի , Ալանցի , Սաւանցի , Հայաթեանցի , Եւսուֆեանցի , Տէրսիմեանցի եւ այլն : Ասոնցմէ բուն Տէրսիմիք Տէրսիմ տաղի կոչուած ահագին լեռան արեւելեան կողմը կը բնակին , իսկ միւսներն արեւմտեան կողմը : Տէրսիմի գլխաւոր լեռնային է , եւ օղբ զով , մաքուր եւ առողջարար : Ամառուան տաք ժամանակն մինչ գաղտնիկ մարդիկ արեւին կիզիչ ճառագայթներէն ներդուրով կը հարկադրուին զով օղբ համար տաք անդ բնակութիւն հաստատել , Տէրսիմի տաքութենէն ներդուր չգլխաւոր , զի հոն ամառուան տաքութիւնը օրերն եւս քաղցրաշունչ զերիւրք կը չնչն շարունակ ծառերու եւ ծաղիկանց վրայէն ընթանալով :

Բոլոր երկրին ջուրն առատ , յստակ եւ պաղ է : Կան անթիւ առուակք եւ գետակք որք անտառաց մէջն օճաղոյտ կարկաշտով կ'ընթանան : Այս ջուրերուն մէջ նշանաւորագոյն է Մուզուր գետն , որ Օլիւնդի մէջ սեպացեալ , ժայռու եւ բարձր լեռան մը կողմէն չորս աշտղին բացուածքէ մեծագոյն ձայնիւ դուրս կը ցատկէ : Գետին չորս վտակները միանալէն առաջ անցանելի են , բայց չորսը միանալով մեծկալ գետ մը կը կազմեն : Այս գետ Տէրսիմի սյուրէսը լեռանց բոլորովն գրեթէ 400 մղոն տեղ շրջան ընելէն ետքը կը միանայ Եփրատայ հետ :

ՍԱՐԳԻՍ Յ. ԹՅԵՆՔՅԱՆ

Խորհրդ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՏՐԱՍԻԱՅԻՍ ԹԻՉՄԻ

Ինչպէս որ Հայաստանի այլեւայլ քաղաքաց եւ գիւղերէն մէջ երկրաստորգական ընկերութիւնք հաստատուած են եւ եռանդեամբ յառաջ կը տարուին , նոյնպէս եւ յիշմէ հաստատուած է բարեկարգութիւն ընկերութիւն մը :

Ինչպէս Խորհրդի արեւելեան կողմը 18 մղոն հեռաւորութեամբ գիւղ մ'է , եւ ունի 240 տուն բնակիչ , որոց 80 տունը Մահմետական , 120ը Լուսաւորչական եւ ինքնուրու 40 տունն ալ Բողոքական են : Բողոքականք առ այժմ ունին հովիւ մը եւ վարժապետ մը : Հովիւն է Մաշկերտցի Պատ. Գրիգոր Թամպարեան , իսկ վարժապետը Տիգրանակերտցի Պար. Յովսէփ Թ. Տարաքճեան , որ կրթութիւն առած է յԱրմենիա Գոլէճ : Ծառ ուրախ ենք ըսելու թէ Խորհրդի Պատ. միտնաւորաց , մանաւորապէս Մր. Հոսիւրի եւ Մր. Պարմէի , խնամով կրթուած այս ուսուցիչը , թէ եւ իւր երեք ամիս է որ հոս ուղտուն կը վարէ , սակայն այս կարճ ժամանակի մէջ իւր եռանդով , աշխատասիրութեամբ եւ ձեռք առած ընտիր միջոցներով այնպէս գրաւած է աշակերտաց եւ ծնողաց սիրտը , որ գիւղիս մէջ ուսումնասիրութեան եռանդը նմանը չտեսնուած կերպով արծարծած է :

Ինչպէս ընկերութիւնը տարիներ առաջ Պատ. Գրիգորի աշխատութեամբ սկիզբ առաւ , բայց այլեւայլ արգելքներու պատճառաւ անցեալ մի քանի տարիներուն մէջ չըրաւ արհաւիր յառաջադիմութիւն որչափ ըրաւ 80, 81 եւ 82 տարիներուն մէջ : Այս անգամ թէ հովիւն թէ երկրաստորգական անցեալ եւ թէ մի քանի եղբարց աշխատութեամբ երկրաստորգական անցեալ եւ թէ մի քանի եղբարց աշխատութեամբ աշխատելու անհաւատել եւս եռանդով աշխատել : Եւ այժմ ընկերութիւնն ունի առ ձեռն 125 մէճիտիլի զբոսաշրջիկ մը որ տարուէ տարի աւելնալու վրայ է , եւ 135-20 կանոնաւոր անդամներ , որք թէ եւ աղքատ եւ անուս են , սակայն եւս այնմար մը տալով աւելի յառաջացնել զընկերութիւնն :

Այս ընկերութեան նպատակն է հո-

գալ երկու սեռէ խեղճ եւ որք տղաք , եւ գլխաւորապէս նոցա մտաւորական եւ բարոյական դաստիարակութեան օգնել , եւ չէ թէ միայն աշակերտաց այլ եւ վարժապետաց եւ դպրոցի որեւիցէ ծախք կը ջանան իւրեանց վերայ առնել , ինչպէս որ առած են : Բայց որովհետեւ կանոնաւոր աղքատին դպրատուն չունին , ուստի կը խորհին մի քանի տարիէն դպրատուն մը կառուցանել , ազգին մանկութիւնը դաստիարակելու նպատակաւ :

ՄԻՋԲԱՆ Պ. ՏԱՄՊՈՐԱՅԵԱՆ

Խորհրդ , ապրիլ 14 , 1882

ԱՆՄԵՍԲԱՆՈՒԹԻՒՆ Ի ԲԱՂԷՇ

Անցեալ տարւոյ Աւետարեանի 49 թուոյն մէջ այս խորագրով նամակ մը հրատարակեցինք համաւոտ տեղեկութիւն մը տալով Բաղեշոյ ազգայնոց անմիաբանութեան վրայ : Ընթերցողք դոյզն ինչ նշմարեցին անտարակոյս թէ այն յօգուածն ազգասիրական ոգով գրուած էր , եւ ինչպէս նամակագիրը , նոյնպէս շատ ազգասէր եւ խաղաղասէր Աւետարանականք , մանաւանդ Բաղեշոյ Հայ Աւետարանական եկեղեցին շատ ցաւ դժացին յիշեալ ազգայնոց անմիաբանութեան համար , քանզի հետեւեալք շատ գէշ պիտի լինէ , եւ խոհուն մարդիկ կը գուշակեն այժմէն հետեւեալք եւ կ'սղան :

Բայց ցաւով սրտի կը լսենք որ Բաղեշոյ ազգայնոց ոմանց կամ առաջնորդարանի կողմէն դանդաղեցնել կը գրուին ի Կ. պոլիս ազգային պատրիարքարան , եւ լրագրաց մէջ ալ կը հրատարակուին թէ յիշեալ անմիաբանութեան պատճառը Բողոքականներն են , թէ Բաղեշոյ Բողոքական Հայերը կը մոռնեն Լուսաւորչական ազգայնոց վարչական գործոց մէջ եւ խռովութիւն կը յարուցանեն :

Այս գանդատները բոլորովին անտեղի են , եւ կրնանք ըսել թէ կամ սխալ հասկողութիւնն է կամ կոյր դատողութիւնն առաջ եկած են , քանզի երբեք Բաղեշոյ Աւետարանական եկեղեցին խառնուած չէ Լուսաւորչական ազգայնոց վարչական ներքին գործերուն , ոչ ալ այդպիսի հրահանգ մը տուած է իւր անգամոց :

Արդարեւ ճանաչարհայնութեան համար Աւետարանականներն ոմանք միացան իրենց խանութի դրացի ազգայնոց հետ , եւ դացին առաջնորդարան , եւ կառավարութեան եւս բողոքեցին , թէ պահանջուած ստակ իրենց կարողութիւնէն վեր է , եւ թէ սխալ սկզբունքով եղած է , բայց անոնց վարչական ներքին գործոց միջամտութիւն ըրած չեն : Ծանաղարհայնութեան համար ալ թերեւս պատրիարքարանէն եկած յաճախ շրջաբերականներուն վտառակութիւնն ամենք իրենց դրացեաց հետ խորհելով թէ սխալ քաղաքական եւ ընդհանուր գործ մի է , եւ մանաւանդ որ հարստահարիչ սկզբունքով մը պիտի պահանջեն այն ստակը , ուստի միացան ազգայնոց հետ եւ գործեցին : Բայց թէ Բաղեշոյ Բողոքականք Լուսաւորչական ազգայնոց վարչական ներքին գործոց միջամտութիւն ընելով խռովութիւն կը յարուցանեն , այսօր ալ վաղն ալ զրպարտութիւն եւ բարուրանք է :

Աւետարանական եկեղեցիք ունին իրենց համար ներքին եւ արտաքին վարչական օրէնքներ , եւ այն օրէնքները թէ ընդհանուր ժողովներով եւ թէ մասնադուրով կը զործագրեն , ուստի անոնք սրբաւոր են թէ օտար մարդ մը իրաւունք չունի ազգային եւ եկեղեցական ներքին վարչական գործոց միջամտութիւն ընել : Մանաւանդ առաջնորդարանի այս ընթացքն իսպառ հակառակ է դարուս ոգւոյն , եւ կը ճգնի Բաղեշոյ Լուսաւորչական եւ Աւետարանական ազգայնոց մէջ մեծ տեսլութիւն ձգել եւ միջնադարեան թանձր խաւարով ծածկել ազգայնոց ազ-

գաղտնիկան ճանարտ դժագոհները :

Եթէ ամէն քաղաքի կղերականք այս ոգւով կը վարուին Աւետարանականաց հետ , ուրեմն պատրիարքարանէն եկած շրջաբերականներուն խօսքերը լոկ բաւեր են , նշանակութիւն չունին :

Ա. Ս. ՅԱՆՈՐԵԱՆ

Ծղակ , 1882

ՅԱՌԱՋՈՒՄՈՒԹԻՒՆ Ի ԲՈՂՈՒՄԱԿԱՆ ՀԱՅՍ ԱՐԱԿԻՐՈՒ

Արարիկ չորս կողմէն լեռներով շրջապատեալ հովիտ մը վերայ շինուած է , եւ ունի իւր 10,000 բնակիչ , որոյ մէկ չորրորդը Հայ է : Արարիկիւր Հայք , ուրախ եմք ըսելու թէ , գլխաւորեալ ճաշակն առած են , եւ Լուսաւորչական եւ Բողոքական Հայոց մէջ առհասարակ մի եռանդ կայ դաստիարակութեան համար , եւ այս եռանդը կը տեսնուի մանաւանդ նոր նոր դպրոցներու հաստատութիւնէն : Բողոքական Հայք յառաջագոյն ունէին դպրոց-սեռեակ մի , ուր բազմաթիւ պատանիք եւ մանկալիք ի մի համախառնեալ կ'ուսանին հասարակ ընթերցանութիւն եւ շատ քիչ թուաբանութիւն : Բայց յետոյ հասկացան թէ այս ոճն Հայ մանկաւոյն դաստիարակութեան քաղցր չյադէցներն , եւ գլխաւորեալ ծարաւը չմարեր , ուստի բարեկարգ վարժարաններ բանալու ձեռք զարկին , եւ այժմ ունին մէկ վարժարան , մէկ նախակրթարան եւ մէկ կրթարան , եւ յուսով եմք թէ ընդ հուս մի մանկարան եւս պիտի ունենան :

1. Վարժարանի վերնայտի շէնքն , որ 1880ին կառուցուեցաւ , գեղեցիկ զիւրք մ'ունի , եւ ի դարձան զուարճալի տեսարան մի կը պարզի անոր առջեւ : Թէեւ Եւրոպական դպրոցաց չբեղութիւն չունի , բայց վառաւորագոյն է քան զայլ դպրոցս տեղոյս : Այս վարժարանի աշակերտաց թիւը 50ի կը հասնի , որոց կը դասախօսուին հետեւեալ ուսումներն , պատմութիւն եւ մեկնութիւն Սուրբ գրոց , պատմութիւն ազգաց եւ ազգային պատմութիւն , աշխարհագրութիւն , Հայկաբանութիւն , Տաճկերէն , Անգլիերէն , մարմնամարզութիւն , գրաւարժութիւն , ձայնախօսութիւն , թուադիտութիւն , գրաւարժ , եւ չաբաթ մի անգամ շաբաթական եւ արտասանական կրթութիւնք եւ գծագրութիւն : Դասատուք են Պ. Պ. Տ. Աստուածատուր Նիկողոսեան եւ Մանուկ Կ. Ծերօնեան : Սոյն վարժարանս Խորհրդի Հայաստանեայց ուսումնարանի նախապատասխանական վարժարաններէն մին է , եւ հոս ընթացք աւարտողք կարող կ'ըլլան ուղղակի բուն ուսումնարանը մտնել :

2. Նախակրթարանը վարժարանի ներքնայտին է , որ ունի իւր 56 աշակերտ , որք կ'ուսանին հասարակ ընթերցանութիւն , Բրիտանեական վարդապետութիւն , աշխարհագրութիւն , Տաճկերէն (Հայ գրով) , գրաւարժութիւն , եւ հոն կը պատրաստուին վարժարան մտնելու : Նախակրթարանի ուսուցիչն է Պար. Սամուէլ Քէնտիկեան :

3. Կրթարանի մէջ կը վարժուին իւր 40 աղջկանք եւ իւր 10 վարժ մանկուոյն : Ասոնք կ'ուսանին հասարակ ընթերցանութիւն , Սուրբ գրոց պատմութիւն , աշխարհագրութիւն , մասնաւոր թուաբանութիւն , Տաճկերէն (Հայ գրով) , գրաւարժութիւն , ձայնախօսութիւն , մարմնամարզութիւն , եւ մի անգամ ի շաբաթուն կարի վարժութիւնք : Վարժութիւնն է բամբիւ Սնիա Պ. Ծերօնեան , Խորհրդի Հայ. ուսումնարանի իգական ճիւղի աշակերտութեանց մին : Կրթարանս արագ պիտի յառաջդիմէ , եթէ վաղ մանկանց համար առանձին մի մանկարան բացուի , որոյ օգուտը չուսով պիտի տեսնուի : Կը ցաւիմ ըսել թէ աղջկանց կրթարանն պատանեկաց վարժարանի հակապատկերն է տեղւոյ անյարմարութեան մասին :

Դպրոցք են ընդ հսկողութեամբ ի ժողովրդէն ընտրեալ հոգաբարձութեան մի , որոյ եւ գլխաւորաբար տեղւոյս հովիւ Պատ. Մարտիրոս Սիրակեանն է , ջանք արդիւնքն է այս յառաջդիմութիւն :

Իցի՜ թէ ամէն քաղաքի եւ գիւղի Հայեր եւս Հայուն կենանք տուող այսպիսի դպրոցաց բազմաթիւ ջանք ու աշխատանք չինային :

Արարիկ

Մ. Պ. ԾԵՐՈՆԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Մայիս 4 ըստ Յուն, և մայիս 46 ըստ Լատ, 1882

ՍՈՍԿԱԼԻ ՈՃԻՐ ՄԸ

Աւետարեբի անցեալ թուով ծանուցինք թէ Մր. Կլատարուն եւ անոր պաշտօնակիցք Իրանտայի խնդիրը լուծելու համար որոշած էին ոչ խստագոյն այլ մեղմագոյն միջոցներ ձեռք առնուլ, թէ Իրանտական կուսակցութեան գլուխներն, որ կառավարի պատճառաւ բռնատարիւած էին քանի մ'ամսէ հետէ, արձակուած են, եւ թէ Անգլիական կառավարութիւնն ազգային ժողովէն հաւանութիւն պիտի ուզէր հատուցանելու Իրանտայի երկրագործաց հողային պարտքերը որ բաւական տոնէն ի վեր անվճար մնացած էին: Մր. Ֆուգէր, Իրանտայի գործող պաշտօնէայն, այս նոր կարգադրութիւններուն չհաւանելով հրաժարեցաւ պաշտօնէ, եւ անոր տեղ Լորտ Գալֆնտը կարգուեցաւ: Յետոյ Հեռագիրը լուր տուաւ թէ ըստ Լատ. մայիս 6ին, չարաթ երեկոյ, երբ Լորտ Գալֆնտը եւ անոր խորհրդականը, Մր. Պուրք, կը պատէին Իրանտայի մայրաքաղաքին հասարակաց պարտէզներէն մէկուն մէջ որ մօտ էր կառավարութեան սպարանքին, յանկարծ կուռք մը մօտեցաւ յիշեալ անձանց, եւ կուռքէն երկու մարդ ելլելով յարձակեցան անոնց վրայ զաշտոններով: Երկուք եւ սոսկալի կռիւ մը տեղի ունեցաւ, բայց Լորտ Գալֆնտը եւ Մր. Պուրք անգին ըլլալով վերջապէս յօշուեցան, եւ մեռեալ թողուեցան պարտէզին մէջ: Յետոյ մարդասպանք նստան կուռքն որ անոնց կը սպասէր, եւ վախճան: Մինչեւ ցարդ մարդասպանները գտնուելու համար ոտտիկանութեան բոլոր խուզարկութիւններն ապարդիւն եղած են: Թէեւ շատ մարդեր ձերբակալ եղած են, բայց չգիտցուի թէ բուն մարդասպանք ասոնց մէջ են կամ ոչ: Անգլիական կառավարութիւնը 4,000 լիրա պարգեւ խոստացած է անոնց որ մարդասպաններն երեւան կը հանեն:

Այս ահաւոր ոճիրը սոսկամբ լեցուցած է բոլոր աշխարհ: Անցեալ երկու շաբթի օր Անգլիոյ հասարակաց խորհրդարանն եւ Լորտերու խորհրդարանն իրենց նիստերը դադարեցուցին ի նշան սգոյ, եւ բոլոր թրիթերն եւ կուսակցութիւնք միաբանութեամբ ցաւակցութիւն յայտնած են սպանելոց ընտանեաց, եւ խնայալի դատաւարտած են ոճիրը: Նաեւ Իրանտական կուսակցութեան երեք գլուխները հրատարակած են յայտարարութիւն մը յորում խոստիւ կը դատաւարտեն ոճիրը, եւ կ'ըսեն թէ մինչեւ որ ոճրագործք չընտանին եւ չպատժուին, Իրանտայի անունն արատաւորեալ պիտի ըլլայ: Ամերիկա գտնուած Իրանտացեաց գլուխներն ալ սոսկում յայտնած են ոճիրին համար, եւ 5,000 թալէր պարգեւ խոստացած են անոնց որ երեւան կը հանեն ոճրագործները: Արգարեւ զարմանալի է որ մինչ Մր. Կլատարուն եւ ընկերք կ'ընէին ինչ որ հնար էր հաշտեցնել զԻրանտայի, եւ ուղղել անոնց կրած անիրաւութիւնները, ձիւք այս բարի գործը կատարելու համար ընտրուած մարդիկ կատարութեամբ կը սպաննուին: Սակայն որովհետեւ Իրանտական կուսակցութեան գլուխները խոստիւ կը դատաւարտեն այս սոսկալի ոճիրն, եւ կը պահանջեն մարդասպաններուն գտնուիլն եւ պատժուիլը, ուղիւ չէ գտնուիլ պատասխանատու ծանչեալ ոճիրն համար: Կ'երեւի թէ մարդասպանք էին այնպիսի Իրանտացիք որ միւլեհած էին ատելութեամբ առ Անգլիացիս, եւ զորս կարելի չէր հաշտեցնել քաղցրութեամբ եւ մարդասիրութեամբ: Անգլիական կառավարութիւնը համարելով այս ոճիրը

քանի մը մեղքին Իրանտացեաց գործ, որոշած է չարունակել իւր հաշտարար աշխարհավարութիւնը, բայց նոյն ատեն Իրանտայի հարաւային կողման բնակչաց զէնքը պիտի ժողովէ, եւ զգուշութեամբ պիտի քննէ բոլոր մարդիկ որ գուրսէն Իրանտա կուգան, մանաւանդ բոլոր Իրանտացիներն որ իրենց երկիրը կը դառնան Ամերիկայէն: Պահպանողական կուսակցութիւնը կ'աշխատի օգուտ քաղել Իրանտայի իրաց ներկայ վիճակէն, բայց Լընտըն թայմը իրաւամբ կ'ըսէ որ եթէ այս միջոցին Կլատարուն պաշտօնէութիւնն լինայ, այս անկումը պիտի ըլլայ դժբախտութիւն Անգլիոյ համար:

ՆԻՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Անցեալ շաբաթ ուրիշ պաշտօնէից փոփոխութիւն եղաւ: Արշակունիքի նախորդ կուսակալ Սաիտ փաշա արտաքին գործող պաշտօնէայ, Ասիմ փաշա Վիզալի պաշտօնէայ, Սուպի փաշա Վաճառականութեան պաշտօնէայ, Բաիքի փաշա Հասարակաց շինութեան քննիչ, Արշակ փաշա Վիշնայի դեսպան փոխանակ էստէմ փաշայի, Աքիք փաշա պետական ժողովոյ նախագահ եւ Մուսթաֆա փաշա հասարակաց կրթութեան պաշտօնէայ անուանեցան:

Անցեալ չորեքշաբթի օր պատերազմական տուգանաց խնդրոյն նկատմամբ բանակցութիւնք եղան Բուսական դեսպանատունէ, եւ համաձայնութիւն գոյացաւ բոլոր կէտերուն վրայ: Ելեւմտից պաշտօնէայն նամակ մը պիտի գրէ Օսմանեան դրամատեղանին, եւ այս նամակին մէջ պիտի ծանուցանէ թէ Բ. դուռը կը հաւանի որ Օսմանեան դրամատեղանը ինքզուրկի դրամատեղանին կարգուած պաշտօնակալ մ'ընդունի իրրեւ քննիչ: Օսմանեան դրամատեղանին տօնքից պաշտօնակալ պիտի ծանուցանէ Բ. դրան այս որոշումն Բուսիոյ դեսպանին: Պատերազմական տուգանաց համար տարուէ տարի արուելու գումարը պիտի ըլլայ 550,000 Օսմանեան լիրա:

Չորսպետ Թաշիր փաշայի նախագահութեան տակ յանձնաժողով մը քիչ ատենէն Կ. պոլսէն ձամբայ պիտի ելլէ Արեւելեան Բուսիլի եւ Պուլիարիոյ սահմանագլուխներն երթալու, ուր պիտի պատրաստէ յատակագիծներ նոր մարտիթիւններ շինելու: Չորսպետ Օսման Երուի փաշայի նախագահութեան ներքեւ ուրիշ յանձնաժողով մը պիտի երթայ Յունաստանի, Գարատաղի եւ Թեսալոնիկէի նահանգին սահմանագլուխներն, որպէս զի յատակագիծներ պատրաստէ հարկաւոր ամրութիւններ շինելու Մակեդոնիոյ սահմանագլուխ վրայ: Ուրիշ երկու յանձնաժողովներ պիտի զբոսնին Ասիա, մին Պաթումի կողմերն, եւ միւսն ի Բարձր Հայս այն կողմերը պետութեան սահմանագլուխներուն պաշտպանութեան խնդիրը քննելու համար:

Ինչպէս արդէն ծանուցինք, Գերմանական ընկերութիւն մը Բ. դռնէն արտօնութիւն կ'ուզէ երկաթուղի մը շինելու Կ. պոլսէն մինչեւ Պաղատ: Այս ընկերութեան առաջարկութիւնը քննելու համար կազմուած յանձնաժողովը կը բաղկանայ Բաիքի էֆենտիէ, Հասան Ֆէհմի էֆենտիէ, Վէզալիէտտի պէյէ, Պէրդրամ էֆենտիէ եւ ուրիշ անձերէ: Երկաթուղի համար երկու ձամբայ կ'առաջարկուի: Առաջին ձամբան Նիկիմիդիայէն կը սկսի եւ էսքի շէհրէն, Գաղատիայէն, Սեբաստիայէն, Մալաթիայէն, Տիւրքիայէն եւ Մուսուլէն անցնելով Կ'երթայ Պաղատ: Երկրորդ ձամբան նաեւ կը սկսի Նիկիմիդիայէն եւ անցնելով էսքի շէհրէն, Բիթանիայէն, Գոնիայէն, Ատտանիայէն, Բերիայէն եւ Անաթոլիէն կ'երթայ ի Պաղատ: Կ'ըսուի թէ յանձնաժողովը հակառակ է ընդունելու երկրորդ ձամբան, քանզի առաջին ձամբան սահմանագլուխ շատ մօտէն կ'անցնի, եւ պատերազմի ատեն աւրուելու շատ երթակայ կ'ըլլայ: Եթէ երկրորդ ձամբան ընդունուի, Չորսպետի եւ Իսքենդրիոյ հետ պիտի կապուի երկրորդական իրիւրով, եւ պատերազմի ատեն տեւի զիւրութեամբ սկսի պաշտպանուիլ:

Լընտըն թայմը լրագրողը կ'ըսէ թէ երեք Գերմանացի պաշտօնակալք զնգաւոր Գէշէլի հետ պիտի գան ի Կ. պոլս:

Բայց այս պաշտօնակալք երեք ամիս միայն Գերմանիայէն բացակայ մնալու հրաման առած են, եւ այս կարճ միջոցին մէջ չեն կրնար շատ բան ընել Օսմանեան բանակը վերակազմելու:

Տիւրքիայէն Քիւստանեայ հասարակութեան գլուխները Թուրք լրագրող Հեռագրով կը ծանուցանեն թէ կառավարութիւնը ձերբակալ ըրած է 90 աւագակ Գուրգ Պէշեքիւզան ցեղէն, որոնք երկար ատենէ ի վեր աւարառութիւններ կ'ընէին յիշեալ նահանգին մէջ մեծ մասին մէջ: Հեռագիրը ստորագրողք կը խնդրեն կայսերական կառավարութեան հետաւոր տեղեր աքսորել յիշեալ աւագակները:

Ս.Յ.Լ.Ե.Ո.Յ.Լ.Ք

Վեհ. Սուլթանը լսելով թէ թշուառութիւն կը տիրէ Գաղատիոյ եւ Քիւսթանէայի կողմերը, հրաման ըրած է որ կայսերական պալատան պաշտօնատարներէն մին այցելէ այն կողմերն եւ հեռագրով տեղեկութիւն տայ Նորին Վեհափառութեան ժողովրդեան վիճակին վրայ: Քանի մը օրէն ճուր պիտի բերուի Քիւսթանէայէն ի Բերա: Մօտերս ելեւմտից եւ արտաքին գործող պաշտօնարաններու պաշտօնատարաց յունի ամառային սակահնդ տրուեցաւ: Մէջեմէտ Բիւշտի փաշայի ընտանեաց թոյլ տրուած է դառնալ ի Կ. պոլս: Մր. Մէյնարտ, որ քանի մը տարի Ամերիկայի դեսպան էր ի Կ. պոլս, մայիս 5ին Ամերիկայի մէջ յանկարծ մեռաւ սրտի հիւսնաբուխէն: Օսմանեան հեռագրաց վերաբերեալ նոր կարգադրութիւն եղած է: Թուրքիոյ բոլոր կողմերը զրկուելու հեռագրաց իւրաքանչիւր բառի համար մէկ դաշեկան պիտի առնուի, եւ այս հաշուէն զատ ամէն հեռագրի համար ալ 5 դաշեկան պիտի առնուի: Սակայն նոյն նահանգին մէջ քաղաքէն միւսը զրկուած հեռագրաց իւրաքանչիւր բառին համար 20 փարա, եւ մէկ հեռագրի համար 100 փարա եւս պիտի առնուի: Բ. դուռը պայմանագրութիւն մը կնքած է Անգլիական ընկերութեան մը հետ հեռագրական մաւրէս մը դնել Կարմիր ծովուն մէջ ձիւտակի եւ Սուազինի մէջտեղ: Երբ այս մաւրէսը դուրսի, հեռագրով ուղղակի հաղորդակցութիւն պիտի ըլլայ Կ. պոլսի եւ Մէքքէի մէջտեղ: Արեւելեան Բուսիլի կառավարութիւնը մօտերս բաւական մեծ գումար մը հատուց Օսմանեան դրամատեղանին ի հաշիւ Օսմանեան արժէքները թողուած եկամտից վարչական ժողովոյ: Կ'պարտէն զարնուած հեռագրի մը կը ծանուցանէ թէ այն կղզւոյն մէջ մեծ քանակութեամբ մարախ ջնջուած է: Գաղատիական բանակը հիմա կը բաղկանայ 500,000 հոգիէ: Երեք կարգ պահեստի զօրք այս հաշուց մէջ չեն: Մայիս 5/17ին արեգական ամրոյժ խաւարում պիտի ըլլայ, եւ պիտի տեսնուի Բարիկէն եւ ուրիշ քանի մը տեղերէ: Տանտեութեան զօրքը արեւուն մէջ միայն մէկ անգամ արեգական ամրոյժ խաւարում եղաւ որ Բարիկէն մէջ տեսնուի չէր, եւ մայիս 5/17էն ետքը Բարիկէն մէջ տեսնուի ուրիշ խաւարում պիտի չըլլայ մինչեւ քան երրորդ դարը: Մայիս 5/17ին խաւարում մասամբ մը տեսնուի պիտի ըլլայ նաեւ ի Կ. պոլս: Բեքրապուրիկ Նիշիլիւք մօտերս յայտարարութիւն մը հրատարակելով կ'ըսեն թէ Օսմանեան մէջ Մարկիւթի զօրակալը սպանուեցաւ վստի Կ. անգլիութեամբ վարուած էր բռնատարիւց հետ, եւ որպէս զի անոր մահն ըլլայ ազգաբարութիւն Բուսիոյ կայսեր ուրիշ պաշտօնէից: Չորսպետին սպանման ատեն կառավարութեան վերաբերեալ կարեւոր թուղթեր գողցուեցան անոր գրասենեակին եւ սենեակին:

ՍՏԱՍՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Լընտըն թայմը լրագրողը մայիս 5 թուոյն մէջ Պուլիարիոյ վրայ խմբագրական յօդուած մը կը հրատարակէ, եւ այն յօդուածը կը վերջացունէ սա խօսքերով. «Շատ ցաւալի է որ դարձեալ այնչափ յետաձգուած է Պուլիարաց ազատութեան օրը, Պուլիարաց, որոց համար այնչափ շատ զոհուածութիւն եղաւ յանուն ազատութեան: Իշխանին եւ անոր պաշտօնէից պատիւ չբերեր որ չեն կրնար կառավարել Պուլիար ժողովուրդը սահմանագրութեամբ, եւ մինչեւ իսկ

չեն հաճիր ընդհանուր ժողով գումարել որ բարեփոխէ սահմանագրութիւնը ինչպէս փորձը կը պահանջէ: Այսպիսի աշխարհավարութիւն մը չկրնար երկար աւտեն շարունակել: Եթէ իշխանը Պուլիարիա մնալ կ'ուզէ, մեծապէս կարեւոր է անոր ջանալ գտնել ձամբայ մը վարուելու իւր ժողովրդեան հետ:»

Հեռագիր մը կ'ըսէ թէ իշխանին Բուսիա երթալն ի վեր Պուլիարիոյ մէջ սահմանագրութեան վերահաստատութեան համար յուզումն աւելցած է: Թուրքերէն լրագիր մը կ'ըսէ թէ Սոֆիայէն եւ Փիլիպպէէն առնուած լուրերուն նայելով Պուլիարիոյ իշխանը ցուրտ ընդունելութիւն գտած է Բուսիոյ կայսերէն:

Սերուիոյ Միլան թագաւորը նոր նշան մը հաստատած է ի յիշատակ Սերուիական թագաւորութեան հաստատութեան: Թագաւորը մօտերս այցելեց Սերուիոյ շատ քաղաքներն եւ մեծ ուրախութեամբ ընդունուեցաւ ժողովուրդէն:

Բուսիոյ պատերազմական գործող պաշտօնէայն հարկաւոր քննութիւններ կատարած ըմբոսցած է Վարչաւի մէջ եւ Բոլոնիոյ ուրիշ տեղերը նոր մարտիթիւններ շինելու համար: Այս նոր ամրութեանց համար 60,000,000 ռուսկի ծախք պիտի ըլլայ: Վարչաւի մէջ ամրութեանց շինութեան այս տարի պիտի ձեռնարկուի, եւ այս գործին համար 10,000,000 ռուսկի յատկացուած է:

ՎԵՐՁՆԵՐ ԼՈՒՐՆԵՐ

Տիւրքիայէն Կուսակալ Սամիզ փաշայի ակնանկուած Օսմանիյէ նշան տրուած է: Վաղըթ լրագիրը կ'ըսէ թէ Սամիզ փաշա իւր բոլոր ջանքը պիտի նուիրէ արգարութիւն ընելու անխորի, եւ բարեկարգութիւններ գործադրելու:

Անցեալ շաբաթ գլխի Մուգատտէ մէկ Նուսրէթ անուն շոգենաւը Սեւ ծովու մեծ ալեկոծութեան ատեն ցամաքը նետուեցաւ, եւ շոգենաւին մէջ գետնուղ 120 վրնուորէ 50ն ուղմալ եւ 15ը վրնուորեալ ըլլալով զատուած են, իսկ նաւապետն եւ մնացեալ զինուորքը կորսուած են:

Գաղիական նոր դեսպանն անցեալ շաբաթ օր Վեհ. Սուլթանին ներկայացաւ իւր պաշտօնին վերաբերեալ թուղթերը մատուցանելու:

Կորնթոսի պարանոցէն ջրանցք բանալու համար կազմուած Գաղիական ընկերութիւնն անցեալ շաբաթ փոխառութեան տեւորակ բացաւ Բարիկէի դրամական հրապարակին մէջ, եւ խնդրուած դրամին հնգապատիկն ստորագրուեցաւ:

Անգլիոյ կառավարութիւնը մինչ մէկ կողմէն չթողուր Իրանտայի նկատմամբ հաշտարար աշխարհավարութիւնը, միւս կողմէն նոր օրէնք առաջարկած է ազգային ժողովոյ Իրանտայի մէջ խաղաղութեան պահպանութեան համար: Անգլիոյ երեսփոխանաց ժողովը 22 քուէի դէմ 527 քուէով ընդունած է կառավարութեան առաջարկութիւնը: Ըստ այս օրինաց նոր դատաւորներ պիտի կարգուին Իրանտայի հարաւային կողմը, եւ այս դատաւորք անմիջապէս պիտի կրնան դատել Ե պատժել ոճրագործները, կասկածելի անձինք պիտի կրնան ձերբակալուիլ որեւիցէ ատեն եւ ուր որ ըլլան, վտանգաւոր համարուած օտարականները պիտի արտաքսուին, եւ զարմնի ընկերութիւններ, եւ լրագիրներ որ կը գրդռեն ժողովուրդը բռնութիւն գործելու, չուտով պիտի խալտանուին: Այս միջոցները պիտի գործադրուին երեք տարի: Անգլիոյ մէջ երկու կուսակցութեան վերաբերեալ լրագրողը կը պաշտպանէ այս միջոցները:

ՍՏԱՍՔԻՆ ԳԻՆԵՐԸ

Մայիս 3/15, 1882	
Գոնտիլտէ	14.48 Բուս. երկ. բաժինք 58.50
ԳՐԱՄԻՔ, Օսմ. իրան 4000	
Մէճիլիյէ	108.4 Բուսիոյ քու 90.44
Թիթարաւ	870 Նարուէն 87.36
Մէլալիք	207 Գրիմիք 51.15
Պէշիք	208.20 Անգլ. լիրա 110.15
Ալթիւք	125.40 Մանիթ Թիթարաւ 8.88

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն Խմբագիր Չ. Ք. Կրին

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԱՆ
Չափագրող, Յակոբեան խան, Թիւ 12.